

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

FORVM

Acta Juridica et Politica

XIII. évfolyam
1. szám

SZEGED
2023

Redigunt

TAMÁS ANTAL, ZSUZSANNA JUHÁSZ, KRISZTINA RÚZS MOLNÁR,
ZSOLT SZOMORA, NORBERT VARGA

Collegium scientiae actorum:

ATTILA BADÓ, MÁRTA DEZSŐ, ZSUZSANNA FEJES, KLÁRA GELLÉN,
ATTILA HARMATHY, JÓZSEF LICHTENSTEIN, BARNA MEZEY,
GÁBOR ROKOLYA, ARNDT SINN, BÉLA SZABÓ, ISTVÁN SZABÓ,
GERHARD THÜR

Redigit

MÁRIA HOMOKI-NAGY

Nota

FORVM Szeged

Szerkesztőbizottság:

ANTAL TAMÁS, JUHÁSZ ZSUZSANNA, RÚZS MOLNÁR KRISZTINA,
SZOMORA ZSOLT, VARGA NORBERT

A folyóirat tudományos testülete:

BADÓ ATTILA, DEZSŐ MÁRTA, FEJES ZSUZSANNA, GELLÉN KLÁRA,
HARMATHY ATTILA, LICHTENSTEIN JÓZSEF, MEZEY BARNA,
ROKOLYA GÁBOR, SINN ARNDT, SZABÓ BÉLA, SZABÓ ISTVÁN,
THÜR GERHARD

Főszerkesztő

HOMOKI-NAGY MÁRIA

Műszaki szerkesztő

MARVANEK JUDIT

Kiadja

GÖRÖG MÁRTA

dékán

Kiadványunk rövidítése

FORVM Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Universitatis Szegediensis
ISSN 2063-2525 FORVM Acta Juridica et Politica

TARTALOMJEGYZÉK

ATTILA BADÓ – SAMANTHA CHEESMAN The Hungarian Judiciary Under the Pressure of the Conditionality Procedure.....	5
FANTOLY ZSANETT Raszternyomozás és mesterséges intelligencia.....	21
FARKAS CSAMANGÓ ERIKA Zöld technológiák, innovációk és a fenntarthatóság kapcsolata.....	33
GYÉMÁNT RICHÁRD A dualizmus korának vázlatos történeti demográfiai sajátosságai.....	43
JÓZSEF HAJDÚ Gradual Transformation of the Right to Work in Digital Environment.....	79
KÁLMÁN RENÁTA Van új a nap alatt?.....	95
KARSAI KRISZTINA – MÁRKI DÁVID – PAIZS MELINDA ADRIENN Jogtudatkutatás és a „bűnös mítoszok”.....	111
LUKÁCS ADRIENN Digitális egyenlőtlenség, különös tekintettel a munka világára.....	133
MÁRKI DÁVID Nyilvánosság és az ítéletek kutathatóságának problematikája.....	143
NAGY ZSOLT A neodurkheimi jogszociológia egyes kérdései.....	159
TAMÁS PONGÓ Why is it so Difficult to Establish an Anti-bullying Policy in the US?.....	185
NORBERT POZSONYI Et casu tum respondere vadato debebat, quod ni fecisset, perdere litem.....	199
RÉVÉSZ BÉLA »Önöknek az a szabad ember, akinek bilincs van a kezén«.....	211
SOÓS EDIT Customer-oriented Public Administration in Hungary (2010–2020).....	229
VARGA NORBERT Az osztrák kartelljog kodifikációja és hatása a magyar kartelljogra.....	249
LIANE WÖRNER The German „Abortion Law”.....	263

KARSAI KRISZTINA – MÁRKI DÁVID
– PAIZS MELINDA ADRIENN*

Jogtudatkutatás és a „bűnös mítoszok”

Bevezetés

A bűncselekmények, a büntetőügyek, a büntettek nem csupán a szakmai közönséget (ideértve a jogászokat, pszichológusokat, szociológusokat) érdekli, ezek éppúgy felkel-
tik a mindennapok emberének érdeklődését is; ezt bizonyítja például a bűnügyi regé-
nyek és filmek, de a dokumentumfilmes feldolgozások népszerűsége. Ezzel párhuzamo-
san a tudományos közeg a társadalomban megjelenő deviáns, valamint bűnösnek tekin-
tett magatartások különböző narratíváit kutatja a tudományos diszciplínától függően
megértés, szabályozás, kontroll és megoldás keresése céljából. Ebben a tanulmányban
célunk az, hogy egy, az aktivista és médiaszereplő jogtudós¹ szerepkörhöz kapcsolódó
jogszociológiai vizsgálatot és annak eredményeit bemutassunk, amelynek témája a
fiatalok jogi tudásának és jogtudatának feltérképezése volt.

I. Bűnös mítoszok

A bűnügyekről és a büntetőügyekről való tájékoztatás alapvető jelentőségű a társada-
lomban, hiszen ahogy Barabás, Gyurkó és Virág megfogalmazzák „*a (nyilvános bünte-
tések hiányában) a nonfiction médiahírek közvetítik azt az okulást is a társadalom tagjai
számára, hogy a bűn nem következmények nélküli. ... [ezeknek] funkciója – a mind
szélesebb körű és hisztérikusabb fogyasztásra ösztönzés mellett – egyre fragmentáltabb
és egyre jobban elidegenülő közösségek egységesítése és közös válaszra mozgósítása.*”²
Másképp az is megállapítható, hogy mivel csupán a társadalom töredéke rendelkezik sze-

* *Karsai Krisztina* egyetemi tanár, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete –
Márki Dávid adjunktus, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Közjogi Intézet – *Paizs Melinda Adrienn* ta-
nársegéd, Alkalmazott Egészségtudományi és Környezeti Nevelés Intézet, SZTE Állam- és Jogtudományi
Kar, Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet

¹ JAKAB ANDRÁS: *A jogtudósok hétféle szerepfelfogása*. In: Jakab András – Menyhárd Attila (szerk.): *A jog
tudománya*, HVG-ORAC, Budapest, 2015. 872–895. pp.

² BARABÁS A. TÜNDE – GYURKÓ SZILVIA – VIRÁG GYÖRGY: *Média és igazságszolgáltatás*. Kriminológiai
Tanulmányok 43. OKRI, Budapest, 2006. 11. p.

mélyes tapasztalattal a büntető igazságszolgáltatásról vagy akár a bűnözésről, a többiek e tájékoztatásokból nyerik az információikat, amely a média által „szelektált és szimplifikált”³. A „bűnös mítoszok”⁴ nevet viselő tudományos ismeretterjesztő projekt⁵ erre a hiányra kíván reagálni, ahogy az empirikus kutatás is, amelynek ez a kiindulópontját, az alapját és a tartalmi kereteit biztosította.

A projekt négy fő témakört (szekciót) érintett, így a mítoszokat, amelyek a következők:

- a büntetendőség, a büntetőjogi felelősség határai (ti. mi az, amit az emberek tévesen büntetendőnek vagy épp büntetlennek gondolnak);
- a bűncselekmények morfológiájára, tehát egy adott bűncselekmény miként fog vagy szokott megvalósulni (vagyis, hogy az emberek tévesen miként képzelik el vagy vélik tudni a bűncselekmények megvalósulási modalitásait);
- a büntetésekre és azok végrehajtására (vagyis a szabadságvesztéssel és más szankciókkal kapcsolatos téves elképzelésekkel), illetve
- a büntetőeljárásról tévesen elterjedt információk.

A projekt ismeretterjesztő és adatfelvételi szakaszaiban olyan téves ismeretekkel/hiedelmekkel dolgoztunk tehát, amelyek a büntető igazságszolgáltatás valamely szegmensét érintik, és amelyek konkrét jogszabályi rendelkezésekkel (első, harmadik és negyedik szekció) és/vagy társadalomtudományi kutatási eredményekkel (második és harmadik szekció; elsősorban kriminológia) közvetlenül cáfolhatók; ezért kapta a munka a „bűnös mítoszok” nevet. Ebben a megközelítésben a jogász szemponatot érvényesítjük, amely az írott jogot tekinti⁶ a mítosz létezésének referenciapontjaként: Venczel ezt a *law in action* megközelítési módként azonosítja, *Roscoe Pound* eredeti elképzelése (1910) szerint.⁷

1. A „bűnös mítoszok” feltérképezésének módszertana

Az összesen 60 résztéma (mítosz) kiválasztásának folyamata három fő bázisra támaszkodott. Fontos információkat kaptunk egy, a témában 2017 óta tartó strukturálatlan megfigyelésből: ezt nem joghallgatók számára tartott jogi tematikájú egyetemi szabadon választható kurzusokon végeztük (amelyek az elsődleges célja az ismeretterjesztés

³ BARABÁS – GYURKÓ – VIRÁG 2006, 13. p.

⁴ Ebben a projektben két büntetőjoggal foglalkozó, egyetemi oktató (Karsai Krisztina és Márki Dávid) a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos tévhitekkel kapcsolatosan készített és közvetített rövid videós tartalmakat, amelyeket a fiatalok között legnépszerűbbnek tekinthető platformokon (TikTok, Youtube, Facebook és Instagram) tettek közzé közösségi médiakampány keretében. A projekt célkitűzése a magyar társadalomban uralkodó mítoszok megkérdőjelezése, megcáfolása és így az azokhoz kapcsolódó attitűd változtatása.

⁵ NKFIH Tudományos Mecenatúra Pályázat MEC_N 140755, 2021

⁶ HERTOUGH, MARC: *A European Conception of Legal Consciousness: Rediscovering Eugen Ehrlich*. *Journal of Law and Society* 2004/4. 457–481. pp.

⁷ Poundot idézi és értékeli: VENCZEL TÍMEA: *A hazai jogtudat-kutatás előzményei – büntetőjogi rendszerünk megújulása kapcsán*. *Állam- és Jogtudomány* 2018/4 92. p.

volt)⁸, az ezeken résztvevő fiatal felnőtt egyetemista célcsoportban felmerülő tévhitek és mítoszok adták a feldolgozandó problémák egyik halmazát.

A másik fontos kiindulópontját a témák összeállításának a rendelkezésre álló szakirodalmi források jelentették; így a korábban lefolytatott közvélemény-kutatások, jogtudat-kutatások, attitűd-vizsgálatok eredményeit⁹ is felhasználtuk egyes mítoszok, tévhitek beazonosításához.

Harmadrészt pedig folytattunk egy nem reprezentatív, de fontos eredménnyel járó média-kutatást, szakértői mintavétel módszerével,¹⁰ amelynek célja az volt, hogy az online/közösségi sajtó bűnügyi tárgyú híreit monitorozzuk és megvizsgáljuk, hogy milyen bűnös mítoszok fedezhetőek fel a hazai bűnügyi tudósításokban, valamint a bűnügyi tudósításokra adott társadalmi reakciókban.

A kutatási cél megvalósításához olyan büntetőügyekről szóló tudósításokat vizsgáltunk, amely tudósításokat a hírportálok saját közösségi oldalain is megosztottak. Ehhez több, különböző sajtóorgánum híreit vizsgáltuk meg, törekedve arra, hogy a híradásokban megjelenő bűncselekmények is széles skálán mozogjanak. (2019 és 2022 között). Első lépésként magát a hír szövegét vizsgáltuk, olyan hibákat keresve, amelyek „bűnös mítoszok” megjelenését, erősítését idézhetik elő (pl.: a szerelemfélést sok esetben, mint – nem létező – büntetőjogi terminológiát használják a híryanagokban, a jogerő/véglegesség használata, lopás/rablás elhatárolása stb.). Második lépésként a hírekkel kapcsolatban beérkezett hozzászólásokat elemeztük és vizsgáltuk, hogy milyen bűnös mítoszok fedezhetőek fel. Az így kinyert információk alapján vontuk le általános következtetéseinket. 21 nagy port, közfelháborodást és így nagy médiavisszhangot kiváltó bűnyüget választottunk ki, amelyekre összesen 6868 hozzászólás (2022. májusáig) érkezett.

2. Megállapításaink

- a brutális, megrendítő, nem hétköznapi bűncselekmények, vagy azok elkövetési módja nagyobb érdeklődést eredményez.¹¹
- nagyobb érdeklődés övezi azokat a bűnügyi tudósításokat, amelyeknél közismert személyiségek is érintettek.¹²

⁸ KARSAI KRISZTINA: *A büntető igazságszolgáltatás világa itthon és Európában* c. kurzusa.

⁹ FEKETE BALÁZS – RÓBERT PÉTER: *Magyar jogi attitűdök tipizálása nemzetközi kontextusban*. Állam- és Jogtudomány, LVIII. évfolyam, 2017/ 3 3-16; KEREZSI KLÁRA: *Vélemények a bűnről és a büntetésről – egy lakossági attitűdvizsgálat tapasztalatai*; Kriminológiai Tanulmányok 43., 2005.

¹⁰ A minta elemeit tartalmazó táblázat adattartalma letölthető: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8315090>

¹¹ Minél brutálisabb, minél szörnyűbb a tett, vagy az elkövetés módja, annál több hozzászólás érkezik a hírhez. Az erőszak, az agresszió, a kriminális deviancia megjelenítése sok bűnügyi tudósításnak sajátos eleme, az erőszakosság meghatározó nézettség- ill. olvasottságnövelő elem. Sok esetben maguk a hírek címei is ezt vetítik elő, pl.: „Vérfagyasztó:”, „Horror: 12 és 16 éves gyilkolt Ózdon”, „Brutális gyilkosság Budapesten”, stb.

¹² Például a VV Aurélió ügyében hozott ítéletről vagy Galambos Lajos büntetőügyéről szóló sajtóhírehez érkező hozzászólások száma többszöröse (VV Aurélió 874 db, Lagzi Lajcsi 734) más, súlyosabb bűncselekményekről szóló tudósításokhoz érkező hozzászólások számánál (pl.: a „Pusztá kézzel nyomta ki volt barátja szemét” cikk 240 hozzászólással), amelyben közismert személy nem érintett.

- a gyermekek ellen elkövetett bűncselekmények minden esetben indulatosabb reakciókat váltanak ki a hozzászólókból. Szinte kivétel nélkül minden gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményről szóló hír hozzászólásaiban központi elem a halálbüntetés visszaállítása, a kémiai kasztráció büntetési nemként való felvétele, valamint az önbíráskodás jogszerűségének kérdésköre.
- a megvizsgált hírek mindegyikénél megjelent a politika, annak ellenére, hogy a vizsgált hírek túlnyomó többsége a politikai élettől, a politikai élet szereplőitől teljes mértékben független. A vizsgált bűnügyi hírek kommentszekciójában találtunk politikai tartalmú hozzászólást, vagy a bűncselekmény elkövetésének indokaként, vagy az alacsony büntetési tétel megállapításának indokaként, de több esetben jelent meg a politikai koncepciók perekre vonatkozó utalás is. Barabásék korábbi eredményeiben is megjelent, hogy „a bűnügyi tájékoztatás átpolitizáltsága azt a benyomást kelti, hogy magát az igazságszolgáltatást is befolyásolhatja a politika”.¹³
- az erőszakos, valamint a szexuális jellegű bűncselekmények esetében is rendszeres, visszatérő elem a halálbüntetés visszaállításának kérdése, valamint a talioelv és az önbíráskodás kérdésköre. Továbbra is az az általános meggyőződés, hogy a halálbüntetésnek jóval nagyobb visszatartó hatása lenne, mint a szabadságvesztés büntetéseknek, továbbá, hogy a szabadságvesztés büntetés – legyen az bármilyen hosszú tartamú – nem kellő súlyú büntetés.
- a hozzászólókban felerősödik az a képzet, hogy Magyarországon egyre több erőszakos bűncselekményt követnek el, valamint, hogy az elkövetett bűncselekmények túlnyomó többsége erőszakos bűncselekmény.
- a hozzászólásokban erőteljesen jelenik meg a bűnüldöző szervek, az ügyészség, az igazságszolgáltatás, valamint – gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében – a gyermekvédelmi ellátórendszer iránti ellenszenv, bizalmatlanság.
- a bűncselekménnyel vádolt személyek védelmét ellátó ügyvédek társadalmi megítélése negatív, legtöbb esetben a „pénzért bűnözőket védenek” és „pénzért bármit megtesznek” szemlélet jelenik meg az ügyvédekről;
- a hozzászólók sok esetben megkérdőjelezik a bíróságok függetlenségét, sőt, az eljáró bírók szakmai kompetenciáját is.
- a hozzászólók nincsenek tisztában a büntetékiszabásra vonatkozó szabályokkal. Az erőszakos bűncselekmények esetén jóval szigorúbb, a nem erőszakos bűncselekmények esetén a jelenleginél jóval enyhébb büntetéseket szorgalmazznak. A középérték fogalma általánosan nem ismert, téves következtetéseket vonnak le a bűncselekményért kiszabható minimum és maximum büntetési tétel ismeretében.
- visszatérő jelenség, hogy egy-egy bűncselekmény miatt kiszabott büntetést más bűncselekmény elkövetése miatt kiszabott büntetéssel hasonlítanak össze (emberölés – lopás / szexuális erőszak – emberölés / emberölés – közúti baleset okozása stb.). Sok esetben merül fel, hogy egy kábítószerrel kapcsolatos büntetőügyben sokszor szigorúbb büntetések születnek, mint egy emberölési ügyben, az

¹³ BARABÁS – GYURKÓ – VIRÁG 2006, 4. p.

erre vonatkozó hozzászólások azonban pusztán a büntetési tételeket veszik alapul, a büntetéskiszabásra vonatkozó szabályok ismerete nélkül.

- a nők elleni szexuális bűncselekményekről szóló tudósításokkal kapcsolatos hozzászólásokban gyakori, visszatérő elem az áldozathibáztatás, míg a férfiak sérelmére elkövetett hasonló cselekmények esetén ez az aspektus nem jelentkezik.

Fontos leszögezni, hogy az előzetes felmérés kizárólag az információk megosztására és az elérésre koncentráltak. Fontos eredményként jelentkezett azonban, hogy a különböző felületeken közzétett tartalmak jelenetős mennyiségű (közel ötezer) explicit visszajelzést generáltak (amik között jelentős arányban voltak érdemi hozzászólások, nem csak pusztán tetszés/nemtetszés nyilvánítások), így több témakört illetően meg lehetett állapítani a kommentelők viszonyulását a mítoszhoz¹⁴ és annak valóságtartalmához (ezeket az adatokat egy későbbi kutatás keretében elemezzük, kvantitatív szövegelemzés módszerével).

II. Bűnös mítoszok a korábbi jogtudat-kutatások tükrében

Egyes ismeretelemek, amelyekre a „bűnös mítoszok” kiterjednek, sporadikusan megjelennek a magyarországi jogtudat-kutatásokban is, azonban szükségképpen és érthetően a teljes spektrum nem köszön vissza. A hazai jogszociológiai szakirodalom alapos és őszinte önreflexiót is tartva áttekintette a rendszerváltás előtti és a rendszerváltozást követő jogtudatkutatásokat,¹⁵ amelyek jelentős könnyebbéget jelentettek számunkra, mivel több szerző a teljesség igényével közelített a legfolytatott kutatások áttekintéséhez és elemzéséhez, így eredményeiket további korlátozás vagy megkötés nélkül fel lehet használni jelen kérdés megválaszolásához. A „bűnös mítoszok” témakörei részben átfedést mutatnak egyes jogpszichológiai kutatásokkal is, amelyek a (büntetőjogi) ismeretek vagy jogintézmények és azok képviselői iránti érzelmi-értelmi beállítódást vizsgálják a jogról szóló tudás mellett.¹⁶

¹⁴ KARSAI KRISZTINA – MAJÓ-PETRI ZOLTÁN: *Hogyan lett milliós nézettségű egy jogász egyetemi tanár a TIKTOK-on?* In: Oktatás - Informatika - Pedagógia 2023 : Tanulmánykötet. Debreceni Egyetem BTK Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, Debrecen, pp. 39-54. (2023)

¹⁵ Lásd különösen FEKETE BALÁZS – H. SZILÁGYI ISTVÁN: *Jogtudat-kutatások a szocialista Magyarországon*. In: H. Szilágyi István (szerk.): *Jogtudat-kutatások Magyarországon 1967-2017*. Budapest, Pázmány Press (2018).; VENCZEL 2018, 91-108. pp.; VINNAI EDINA: „Jogismeret, jogi attitűd, jogtudat” In: Bencze Mátyás – Vinnai Edina (szerk.): *Jogszociológiai előadások: egyetemi jegyzet* (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó 2012) 123--143. pp.; GAJDUSCHEK GYÖRGY: *Empirikus jogtudat-kutatás Magyarországon 1990 után*. MTA Law Working Papers, 2016/11.

¹⁶ KELEMEN LÁSZLÓ: *Miként vélekedünk a jogról*. Doktori értekezés, Pécs, 2013.

1. Jogtudat-kutatások Magyarországon

Vinnai Edina megközelítésében a jogtudat fogalma egyaránt „magába foglalja a joghoz való viszonyulást (jogi attitűdöt), a jogismeretet és a jog használni tudását, hasonlóan ahhoz, ahogy általában a »tudat« is felöleli a világhoz való érzelmi viszonyulást, az elméleti tudást és a világban való eligazodás képességét.”¹⁷ Gajdusчек György szerint „a jogtudatban egyaránt vannak kognitív, normatív-evaluatív és érzelmi-affektív elemek is. Részei tehát a jogtudatnak a joggal kapcsolatos ismeretek éppúgy, mint a szociálpszichológiából átvett fogalommal megragadható attitűd.”¹⁸ Gajdusчек alkalmazza Lawrence M. Friedman nevéhez fűződő belső és külső jogi kultúra közötti distinkciót is, s míg az előbbi a jogászság jellemző gondolkodásmódjára, joghoz való viszonyára utal, míg utóbbi a dilettánsoknak, a széles közönségnek a joggal kapcsolatos elképzeléseire.¹⁹ Ezt a megkülönböztetést ehelyütt is alkalmazzuk, így kimondhatjuk, hogy a „bűnös mítoszok” a „külső jogi kultúra”, vagyis a joghoz nem értő, azt nem tanult állampolgárok joggal kapcsolatos ismereteire (és tévhiteire) vonatkoznak.

2. Releváns kérdések a korábbi kutatásokban

A jogági fókuszú jogtudat-kutatások közül a rendszerváltás előtt a büntetőjogra koncentrációk többségben voltak a 60-as és 70-es években,²⁰ azt követően jobban szétterült a jogszociológusok figyelme. Venczel megállapítja, hogy a büntetőjogi ismeretekre fókuszáló jogtudat-kutatásokban jobban mérhető a célcsoport ismereteinek esetleges változásai, merthogy a törvényismeret általános szintje magasabb, mint más jogterületeken. Azt is hozzáteszi, hogy ezek a normák szélesebb tömegeket foglalkoztatnak, az ezzel kapcsolatos érzelmek erőteljesebbek, a vélemények határozottabbak.²¹

A joggal foglalkozók számára ismeretes a tény, hogy a büntetőjogban található a legtöbb olyan cselekvés, amelynek morális szabályozását (is) ismeri a közvélemény, sőt mi több, határozott véleménnyel is rendelkeznek azokról. Kulcsár Kálmán kutatásaiban azt is megállapította még a szocialista társadalom vonatkozásában, hogy a három társadalmi réteg ismeretei a büntetőjog terén térnek el egymástól a legkevésbé.²² Sajó András ezt úgy pontosította, hogy „az ismeretszint-különbség a büntetőjog javára akkor mutatkozik, ha a jogszerű-jogszerűtlen dimenziójára korlátozott feleletekkel dolgozunk. A büntetőjoghoz tartozó büntetési rendszer, a szándék megítélése, a cselekmények súlyossági rangsora kapcsán már korántsem ilyen egyértelmű a helyzet.”²³ Hollán és Venczel megállapítása is részben összecseng ezzel, miszerint bár a megkérdezett emberek ismeretei (korrupciós cselekmények büntetendőségével összefüggésben) jobban

¹⁷ VINNAI 2012, 135. p.

¹⁸ GAJDUSCHEK 2016, 2. p.

¹⁹ GAJDUSCHEK 2016, 3. p.

²⁰ Lásd Venczel áttekintése, Venczel kutatásában a büntetőjogi fókusz a domináns, VENCZEL 2018,

²¹ VENCZEL 2018, 96. p.

²² Vö. KULCSÁR KÁLMÁN: *A jogismeret vizsgálata*. Budapest, MTA JTI 1967.

²³ Vö. SAJÓ ANDRÁS: *Látzat és valóság a jogban*. KJK, Budapest, 1986.

tükrözték a korábban hatályos szabályozást, ennek oka abban keresendő, hogy a laikusok a jogi distinkciókkal szemben érzéketlenek, és ha az új szabályozás jobban operál a jogi „finomságokkal” (mint ahogy azt Sajó is részletezi), akkor ezt nem érzékelik a laikusok.²⁴

III. Kérdőíves kutatás a szegedi zenei fesztiválon és a szegedi egyetemisták körében

1. Aktualitás és relevancia, a kutatás célja

Empirikus vizsgálatunk tartalmát tekintve a hazai jogtudat kutatásokhoz csatlakozik, azonban a korábbi vizsgálatokkal ellentétben a megismerési folyamat a kutatás egyes szakaszaiban szorosan összekapcsolódott a cselekvéssel az edukációt célzó videók megosztásán keresztül, így közelít az akciókutatások területéhez. Célunk a fiatalok jogtudatának vizsgálata kvantitatív alapokon. Kérdéseink a „bűnös mítoszok” projekthez kapcsolódó jogi tudásra, a médiafogyasztás tudatosságára és az intézményi bizalom mértékére koncentráltak. A kutatásban nem folytattunk vizsgálatot a jogtudatkutatás másik koncepciójával kapcsolatosan, így azt nem kérdeztük meg, hogy az „emberek mit tartanak jognak”, illetve azzal sem foglalkoztunk, hogy az egyes, jogi szabályozásra vonatkozó kérdéseknél „milyenek lennének ezek a törvények, ha rajtuk múlna”.²⁵

Empirikus kutatásunk kérdőívfelvételre alapul, vizsgálatunk fiatalokra helyezett fókuszának legfőbb relevanciáját az adja, hogy a korábbi jogtudat kutatások vagy nem foglalkoztak a fiatalok jogtudatával, vagy a joghallgatókra fókuszáltak, akik már a pályaválasztásuk miatt involválódtak, továbbá tudatos az értékválasztásuk vagy az örökölt kulturális tőkéjük determináltan nagyobb (feltételezésünk szerint) a középosztályi átlaghoz képest. Azért, hogy átfogóbb képet kaphassunk, a „bűnös mítoszok projekt keretében a joghallgatókon kívül is végeztünk adatfelvételt egy zenei fesztiválon nem csak joghallgató egyetemisták körében is. Az így kapott három alminta összehasonlításával azt feltételezzük, hogy szélesebb körben feltárhatjuk a középosztálybeli ifjúság jelenlegi jogi ismereteire, tudatosságára és intézményi bizalmára vonatkozó kérdéseket és összefüggéseket.

Az aktualitást az adja vizsgálatunknak, hogy az elmúlt években nem történtek a jogtudat felmérésére irányuló kutatások, így a korábbi eredmények aktualizálása szükséges, továbbá, az, hogy az utóbbi időszak gyorsan változó szabályozásai felvetik a kérdést, hogy ez nagyobb jogtudatosságra sarkallja a fiatalokat, vagy épphogy elkedvetleníti őket. A kutatásunk célja tehát a középosztálybeli fiatalok jogtudatának összehasonlítása az elsős joghallgatókéval, országos szinten a fiatalokéval, illetve, hogy a korábbi nagymintás adatfelvételek eredményeivel összevessük a sajátunkat; tehát a mintáink bemutatásán kívül a korábbi jogtudat kutatásokhoz csatlakozva az adatok összehasonlítását és aktualizálását is el kívánjuk végezni.

²⁴ HOLLÁN MIKLÓS–VENCZEL TÍMEA: *A hivatali vesztegetés büntetendősége a jogtudatban: ismeretek és vélemények*. Pro Futuro 2020/3, 9–29. pp.

²⁵ VENCZEL 2018, 93. p.

2. Az adatfelvétel és a minták bemutatása

A Magyar Ifjúság 2016-os adataiból²⁶ kiindulva, miszerint a fiatalok²⁷ nagyjából 10%-a jár fesztiválokra, úgy döntöttünk, hogy érdemes a fesztiváló fiatalokkal foglalkozni, hiszen a teljes ifjúsági populáció számottevő részét képezik. Az adatfelvétel első szakasza a megfigyeléseink alapján, többségében felsőközéposztálybéli fiatalok által látogatott Szegedi Ifjúsági Napok területén történt papír alapon, kérdőbiztosok bevonásával (PAPI), random walking módszerrel. Ennek végeztével ugyan ezt a kérdőívet közzétettük online módon is az egyetemi hallgatók körében, amelyet több kurzus keretében tudtunk eljuttatni a hallgatókhoz. Így a könnyen elérhető alanyok módszerével volt lehetőségünk dolgozni; a mintát az ezzel egészen kiegyensúlyozottá, hogy az említett kurzusok bármilyen karról felvehetőek voltak. A harmadik almintát a joghallgatók jelentették, esetükben elsős hallgatókat kerestünk meg a félév első felében, azért, hogy ez a minta minél homogénebb lehessen. Ha nem zárnánk ki a felsőbb éves hallgatókat, úgy egy ötödéves joghallgató jogismeretét egy nem jogi képzést végző hallgató jogi tudásával összevetve igazán triviális eredményeket kaphatnánk, míg így, hogy az elsősökre szorítkozunk, a képzésük elején felmérhetjük, hogy pusztán a jogi pálya iránti elköteleződésnek mekkora szerepe van a jogtudatban. Ehhez a mintához a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézetének, valamint a Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar Szociológia Tanszékének 2016-es jogtudat-kérdőíve jelentette az alapot. Badó – Feleky – Lőrinczi – Patyi adatfelvételében²⁸ a joghallgatók motivációi mellett a diákok jogi tudására volt kíváncsi. Utóbbi tekintetében egy külön kérdésblokkban kérdeztek rá, hogy a válaszadók szerint „az Alaptörvény rögzíti e...” a felsoroltakat, illetve feltettek többek között olyan feleletválasztós kérdéseket is, mint hogy „Mi minősül törvénynek”, vagy „Ki hozhat törvényt”. Az ő kérdőívüket kérdeztük le újra, kiegészítve a mi kérdéseinkkel.

3. A kérdőív összeállítása

A korábbi hazai és nemzetközi kutatások áttanulmányozása, illetve az adatfelvételi módszer kiválasztása után összeállítottunk egy jogtudat-kérdőívet, amelynél fontos szempont volt a közérthetőség. A kérdéssor nagyobb részét teszik ki terjedelmileg a „bűnös mítoszok” projekt videótartalmait alapján megfogalmazott igaz és hamis kijelentések, amelyekkel az adott információ ismeretét kívántuk felmérni. Témánként két igaz és két hamis kijelentést fogalmaztunk meg.

A kérdőív másik két szakaszánál fontos szempont volt az összehasonlító elemzés lehetősége. Így az intézményi bizalom felmérésére a már említett szegedi közös kutatásnak

²⁶ BAUER BÉLA et al.: *Ezek a mai magyar fiatalok! Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei*. Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft., Budapest, 2016, ISBN 978-963-12-7965-8

²⁷ A 15-29 éves magyar populációra lefolytatott reprezentatív ifjúságkutatás.

²⁸ BADÓ ATTILA – FELEKY GÁBOR – LŐRINCZI JÁNOS – PATYI ZSÓFIA: *Összehasonlító motivációs vizsgálat a szegedi joghallgatók körében*. MTA Law Working Papers 2017/11. Budapest, ISSN 2064-4515 <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

(Jogászhallgatók 2017) és a Magyar Ifjúság 2016-os adatfelvételének vonatkozó kérdéseit vettük alapul. A tudatossági kérdésblokkhoz pedig az *Interdiszciplináris Vallástudományi Kutatócsoport* Everness fesztiválkutatása²⁹ szolgálta a kiinduló gondolatot. Az említett kutatás eredményei ugyanis azt mutatták, hogy a résztvevők tudatosságának minden dimenziója összefügg; ott az öko-, testi és lelki tudatosság több részre bontva került vizsgálatra, mi ezt kiegészítettük a média fogyasztásának és a jog követésének a tudatosságával a jelen vizsgálatunkban.

4. A minták bemutatása

Reprezentatív mintavételre nem nyílt egyik alminta esetében sem lehetőségünk, ennek eredményeképp több adatfelvételi módszer ötvözése mellett döntöttünk az adatok megbízhatóságának növelése érdekében. Az adatfelvétel első szakasza a Szegedi Ifjúsági Napok területén történt papír alapon, kérdezőbiztosok bevonásával (PAPI), *random walking*-gal. A mintába került személyek nagyjából fele (48,8%) a 19-25 éves korosztályból került ki, illetve 87%-a 32 évnél fiatalabb volt. Ezzel beigazolódtak arra vonatkozó kívánalmaink, hogy egy túlnyomó többségében fiatalokból álló mintát készíthessünk a fesztiválon, ami összehasonlítható például a Magyar Ifjúság adatbázissal, ahol a mintát 15 és 29 év közöttiek képzik.

1. táblázat

Korkategóriák

	Elemszám	Érvényes százalék	Göngyölt százalék
-18	34	15,8%	15,8%
19-25	105	48,8%	64,7%
26-32	48	22,3%	87%
33-39	7	3,3%	90,2%
40+	21	9,8%	100%
Összesen	215	100%	
Összesen	222		

A minta fiatalokból álló természete miatt a legmagasabb iskolai végzettség a válaszadók 59,6%-ának legfeljebb érettségi, viszont 44,1%-uk jelenleg felsőfokú tanulmányokat végez. Sikertült elérnünk célunkat, hogy a középosztálybeli fiatalokat szólítsunk meg, hogy a kérdőív-kitöltők 49,3%-ának édesanyja és 45,5%-ának édesapja legalább érettségivel rendelkezik. További szempont, hogy mindössze az alanyok 40,1%-a lakik megyei jogú városban, vagy a fővárosban.

A második almintáról elmondható, hogy mintegy 160 elsős joghallgatót kérdeztünk le október 12-én a Társadalomtudományi alapismeretek című egész évfolyamos előadáson. A két minta megfelelő szétválasztását mutatja, hogy a SZIN-en felvett adatok közül

²⁹ Folyamatban lévő kutatás, aminek az első eredményei Szilárdi Réka (szerk.) Vallásdömping, 2018. kötetben jelentek meg.

mindössze 4 ember volt, aki jogász végzettséggel rendelkezett és 8-an válaszolták, hogy jelenleg az Állam- és Jogtudományi Kar hallgatói. A harmadik, 104 kitöltővel rendelkező mintába legnagyobb arányban a Juhász Gyula Pedagógusképző Kar hallgatói (33 fő) és a Gazdaságtudományi Kar hallgatói (33 fő) képviselték magukat, de többek között BTK-s, ÁOK-s, FOK-os, BBMK-s és GTK-s kitöltők is voltak; 87,4%-ban alapképzésre járók és 94,1%-ában 26 év alatti fiatalok.

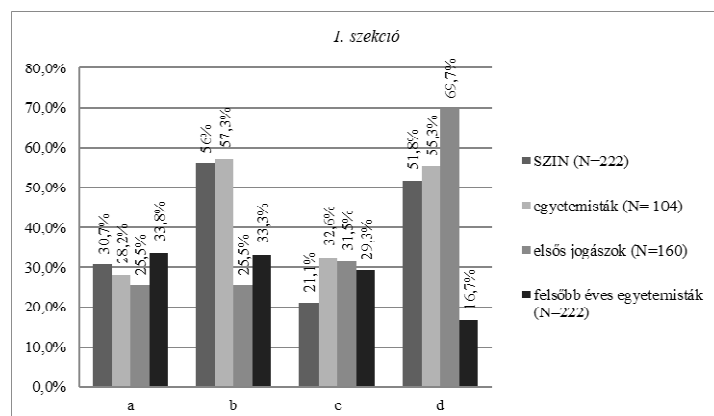
Miután az adatok általános eloszlásait áttekintettük, néhány kérdés eredményei (pl. 1. grafikon d; vagy 2. grafikon a) felkeltették a kíváncsiságunkat arra vonatkozóan, hogy a téves válaszok eloszlása miként alakulhat a felsőbb éves joghallgatók körében, így egy negyedik almintát is fölvtünk. A 222 válaszadó 47,7%-a volt harmadéves, 39,9%-a másodéves, 11%-a negyedéves. Ez utóbbi, az elsősök adataihoz hasonlóan évfolyam-kurzusokon került lekérdezésre (2023 tavaszán).

5. Az adatok elemzése

5. 1. Jogi tudás – Bűnös mítoszok

Az alábbi diagrammokon az látható az alminták szerinti bontásban, hogy a 60 videóból kiválasztott 16 mondat közül a válaszadók hány százaléka nem tudta helyesen, hogy azok igazak-e vagy hamisak. Látható, hogy nagyon nagy a téves információkkal rendelkezők aránya, így az akciókutatás fontossága is beigazolódott.

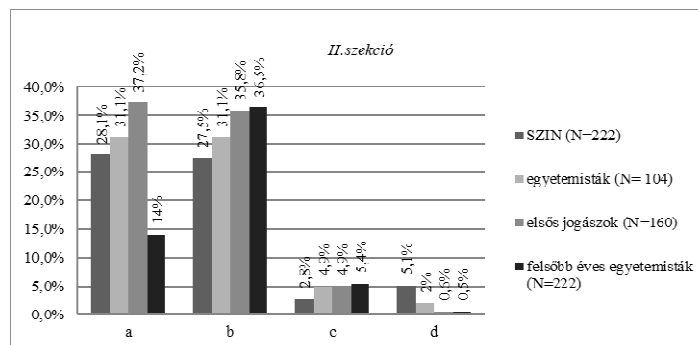
1. sz. grafikon

- Bűncselekmény, ha egy barátom a facebook-fiókjába bejelentkezve maradt a gépemén és poénból posztolok a nevében.
- Ha a lakásomban éjjel rámtörnek, bármilyen eszközt bevethetek a védekezésre.
- Nem számít jogsértőnek, ha e-roller használata előtt iszok egy sört.
- Amikor Amszterdamba utazok magyar állampolgárként, büntetlenül fogyasztatok marihuánát.

Láthatjuk, hogy a két kérdés esetében voltak nagy eltérések az alminták között. A „Ha a lakásomban éjjel rámtörnek, bármilyen eszközt bevethetek a védekezésre.” kijelentés esetében a joghallgatókhoz képest több, mint 20%-kal többen tudták hibásan a választ a SZIN résztvevői és az egyetemista minta tagjai. A másik esetben az „Amikor Amszterdamba utazok magyar állampolgárként, büntetlenül fogyaszthatok marihuánát.”-nél az elsős joghallgatók alig több, mint 30%-a tudta jól a választ.

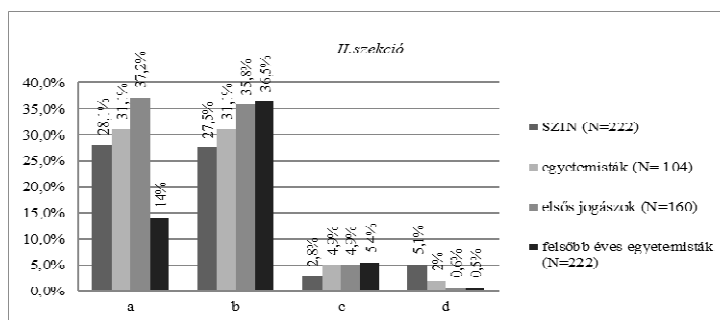
2. sz. grafikon

- a) A pedofil bűncselekmények esetében tipikusan a sértett kiskorú ismeretségi vagy rokoni köréből kerül ki a tettes.
- b) Egy-két „atyai pofon” nem számít bántalmazásnak, mert a szülőnek fegyelmezési joga van.
- c) A „hallgatás beleegyezés”. Ha az egyik fél nem tiltakozik szóban vagy tetteleg aktívan a szexuális aktus ellen, akkor bármit meg lehet tenni.
- d) A kapcsolati erőszak büntetendő házasságon belül is, férj és feleség egyaránt lehet az áldozat.

Az első grafikon d) kérdéséhez hasonló alakot vett föl a második grafikon a) kérdésének eredménye is. A felsőbb éves jogászok után a SZIN-en érkezett a legtöbb helyes válasz, majd az összegyűjtött mintától és az elsős jogászok rontották el legnagyobb arányban. Ez mindható el a későbbiekben a 3. grafikon c), és a 4. grafikon a), kérdésének esetében is.

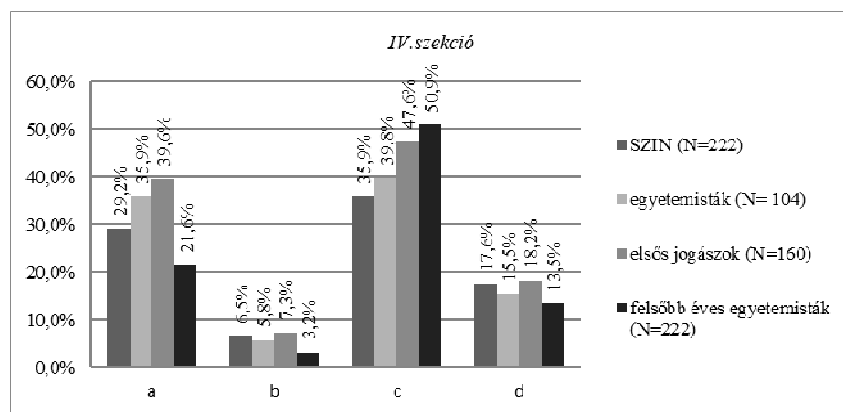
3. sz. grafikon

- Az elítélteknek kötelező dolgozni a börtönben, ha van olyan munka, amelyet el tudnak végezni és az edzőterem sem jár ingyen.
- A büntetés-végrehajtásban alapjog az internethez való hozzáférés.
- A halálbüntetés végrehajtása olcsóbb, mint a szabadságvesztése.
- A társadalom számára is kulcsfontosságú kérdés, az elítéltek nevelése és pszichológiai készségfejlesztése, hogy javuljanak a visszailleszkedési kilátásaik.

A 3. grafikonon látható, hogy kizárólag a d), „A társadalom számára is kulcsfontosságú kérdés, az elítéltek nevelése és pszichológiai készségfejlesztése, hogy javuljanak a visszailleszkedési kilátásaik” kérdés esetében volt 90% fölött a helyes válaszok aránya. A másik három esetében, kiváltképp az elítéltek munkájára és a halálbüntetés költségeire vonatkozó kérdéseket a joghallgatók nagy része is rosszul tudta.

4. sz. grafikon

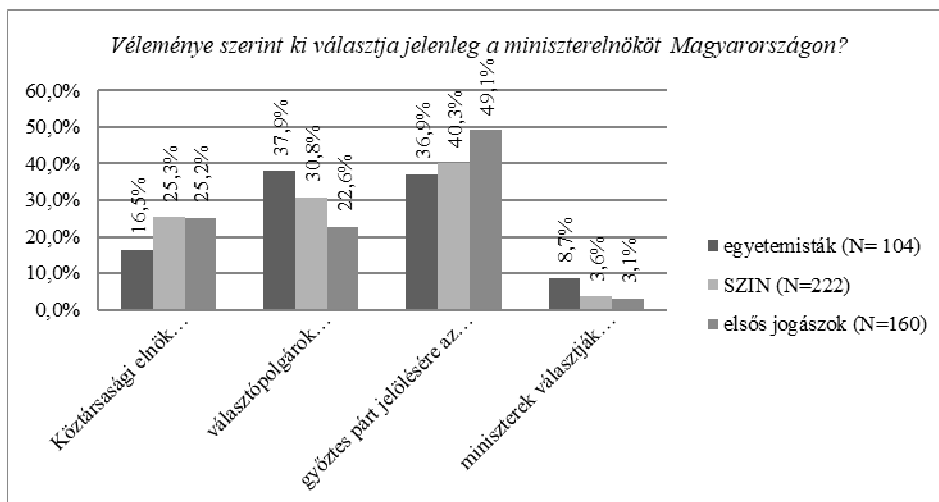

- A vádlott megtagadhatja a poliográfus vizsgálat („hazugságvizsgálat”) elvégzését Magyarországon.
- A letartóztatás és az őrizetbe vétel ugyanazt jelenti.
- A rendőrség fizikai erővel nem kényszerítheti ki az ujjnyomatok átadását.
- A fedett nyomozó a beépülése során ölhet szándékosan az álcája védelme érdekében.

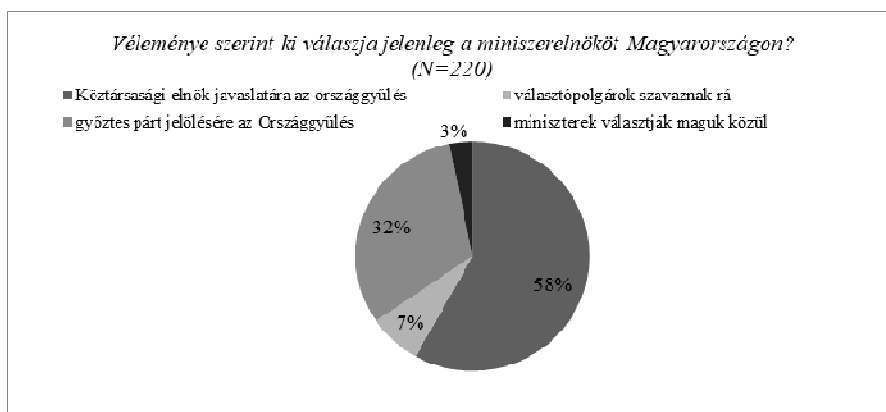
A 4. grafikon esetében is megfigyelhető, hogy egy kérdés kivételével nagyon magas volt a tévedések aránya.

5.2. Jogi tudás

5. sz. grafikon

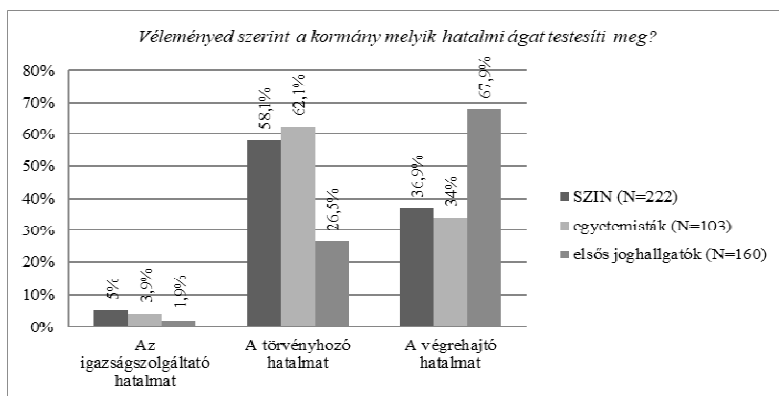
6. sz. grafikon

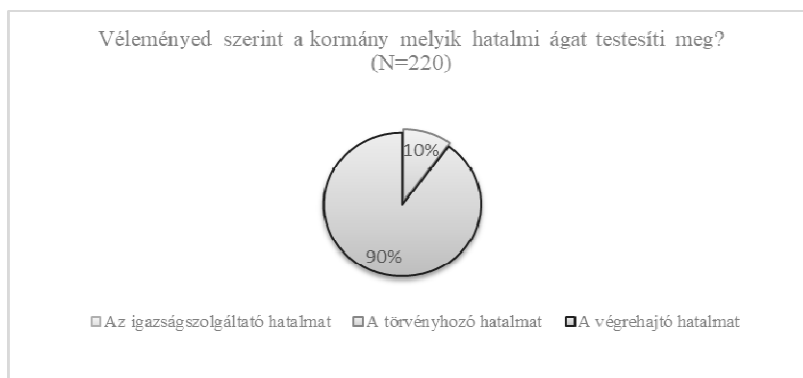
Azon is látszik a jogi (társadalmi-polgári) edukáció szükségessége, hogy milyen nagy arányban nem tudták a válaszadók azt, hogy ki választja Magyarországon a miniszterelnököt, annak ellenére, hogy a SZIN mintájában mindösszesen 11,6% volt a 18 év alatti, és a hibásan válaszolók nem mindegyike esett ebbe az életkori kategóriába. Tehát több, mint a ¾ részük hibásan válaszolt a kérdésre, pedig túlnyomó többségük gyakorolhatja a választójogát. Az egyetemisták és az elsős joghallgatók körében sem

jobb a helyzet, hiszen az előbbieket esetében mindösszesen 16,5%, utóbbiak közül pedig 25,2% tudott helyesen válaszolni a kérdésre. A felsőbb éves joghallgatóknál (6. grafikon) jelentősen magasabb a jó válasz aránya, de még itt is a hallgatók több, mint 40%-a rosszul tudja ki választja a miniszterelnököt.

7. sz. grafikon

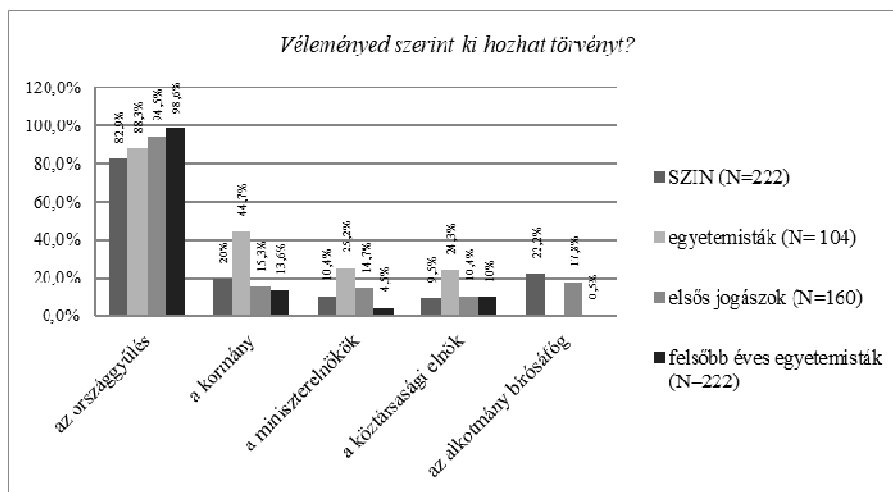

8. sz. grafikon

A kormányra vonatkozó kérdés tekintetében is hasonló az eredmények, mint a miniszterelnök választására irányuló 5. és 6. grafikonon látható, a válaszadók számottevő része nem tudja a helyes választ. A SZIN és az egyetemi minta tekintetében 37 és 34% válaszolt jól, bár a joghallgatók itt is jobban teljesítettek, de az elsősök közül 32, és még a felsőbb évesek közül is 10% válaszolt rosszul. Az első 2 minta esetében a többség szerint a kormány a törvényhozó hatalom, míg a joghallgatóknál is 26,5 és 10% választotta ezt.

9. sz. grafikon

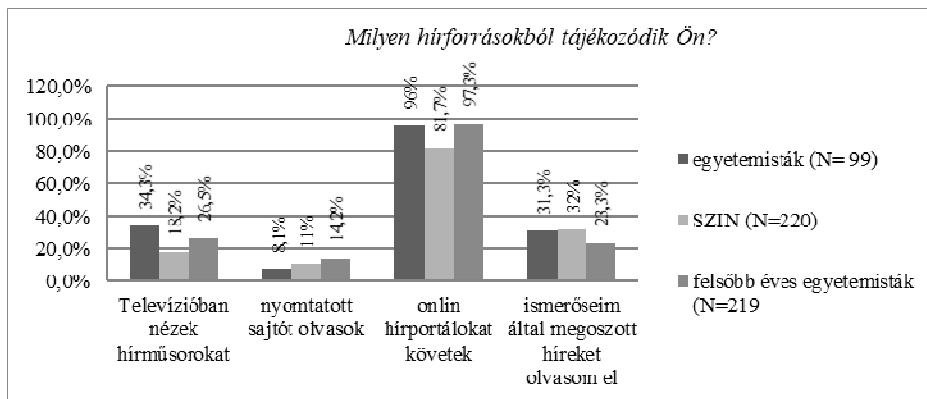

A 9. grafikonon³⁰ hasonlóképp az előzőekhez az látható, hogy a válaszadók nagyon nagy aránya nincs tisztában azzal, hogy ki hozhat törvényeket. A százalékos megoszlások magyarázata, hogy a kérdést több válaszlehetőséges opcióban tettük fel. Látható, hogy bár Magyarországon kizárólag az Országgyűlés jogosult törvényhozásra, mégis sokan válaszolták a joghatalmak közül is, hogy mások is rendelkeznek ezzel a jogkörrel. A legnagyobb arányban a kormányt jelölték be az Országgyűlés mellett; itt a felsőbb éves joghallgatók 13,6%-a, az első évesek 15,3%-a mondta, hogy a kormány is hozhat törvényeket.

³⁰ Az egyetemisták lekérdezésénél az AB kimaradt a kérdőívből.

5.3. Médiafogyasztás³¹

10. sz. grafikon

Kíváncsiak voltunk rá, hogy a kutatásban résztvevők milyen hírforrásokból tájékozódnak. A fenti grafikonból látható, hogy a SZIN válaszainak több, mint 81%-a tájékozik online hírportálok követésével, az egyetemistáknak és felsőbb éves jogászok pedig 96 és 97%-a, így az edukációra kiválasztott platform is megfelelő.

Az alábbi szófelhőn az elsős joghallgatók preferenciái láthatók, a szavak méretei a többihez viszonyított előfordulási gyakoriságukat ábrázolják. Miután megkérdeztük, hogy milyen hírforrásokból tájékozódnak, rákérdeztünk, hogy melyek ezek konkrétan, ezek láthatók a baloldalon: a legtöbben a Telexet olvassák, ezt követi hasonló számadatakkal a HVG, az Index, az Origo, a 444.hu, a CNN és a BBC. Ezzel szemben a SZIN-en gyűjtött adatok között sokkal nagyobb arányban bukkantak fel olyanok, mint az M1, RTL, Facebook üzenőfal, Twitter, vagy akár a Nők Lapja.

A felsőbb éves joghallgatók („*Ha jogi természetű információra van szüksége, honnan tájékozik?*”) jogi természetű információért leginkább a Jogtár használatához fordulnak, a SZIN almintájában az ismerősöktől, barátoktól és rokonoktól való segítségkérés jellemző.

³¹ A hírforrásokra vonatkozó kérdés az elsős joghallgatók kérdőívéből kimaradt.

5.4. Intézményi bizalom

2. sz. táblázat

<i>Rotated Component Matrix, Magyar Ifjúság, 2016.</i> ³²			
	Component		
	1	2	3
az Alkotmánybíróságban	,798		
a Köztársasági Elnökben	,788		
az Országgyűlésben	,730		
a kormányban	,653		
a honvédségben		,639	
az egyházakban általában		,755	
a rendőrségben		,672	
a bíróságokban		,639	
a település (kerület) polgármesterében			,715
a bankokban, biztosítóknban			,762
<i>Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.</i>			
<i>a. Rotation converged in 5 iterations.</i>			

A 2. táblázat a Magyar Ifjúság 2016-os adatbázisának intézményi bizalomra vonatkozó kérdésének eredményeit mutatja be a főkomponens elemzés módszerével. Azt láthatjuk, hogy az első főkomponens az Alkotmánybíróság, a köztársasági elnök, az Országgyűlés és a kormány alkotja, a másodikat a honvédség, az egyházak, a rendőrség és a bíróság, a harmadikat pedig a települési polgármester, illetve a bankok és biztosítók.

3. sz. táblázat

<i>Rotated Component Matrix, SZIN, 2022.</i>			
	Component		
	1	2	3
<i>a politikai rendszerben</i>	,757		
<i>a jogrendszerben</i>			
a rendőrségben		,813	
a hadseregben		,785	
<i>az ügyészségben</i>			
a bíróságban		,620	
a kormányban	,791		
az Országgyűlésben	,819		
a köztársasági elnökben	,786		
az Alkotmánybíróságban	,727		
<i>a civil szervezetekben</i>			
az egyházakban			
a bankokban			,780
biztosítóknban			,832
<i>Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.</i>			
<i>a. Rotation converger in 5 iterations.</i>			

³² Saját elemzés a Magyar Ifjúság adatai alapján.

A SZIN adatainak vonatkozásában azt láthatjuk, hogy ugyanaz a 3 főkomponens alakult ki, mint az országos reprezentatív minta esetében, azonban az egyházak itt leváltak a főkomponensről. A 4 általunk hozzáadott intézmény közül (dőlt betűvel szedve) csak a politikai rendszer kapcsolódott rá főkomponensre, az elsőre.

4. sz. táblázat

<i>Rotated Component Matrix Joghallgatók 2-5. évf. (N=222)</i>			
	Component		
	1	2	3
kormányban	,906		
országgyűlésben	,853		
<i>a politikai rendszerben</i>	,838		
a köztársasági elnökben	,766		
az alkotmánybíróságban	,533		
a rendőrségben		,783	
a bíróságban		,757	
<i>az ügyészségben</i>		,723	
<i>a jogrendszerben</i>		,662	
a hadseregben		,524	
<i>a civil szervezetekben</i>			,855
az egyházakban			,490
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.			
a. Rotation converged in 5 iterations.			

A SZIN adatfelvételével ellentétben a négy, általunk a kérdéshez adott intézmény közül mindegyik felkerült egy főkomponensre a felsőbb éves joghallgatók esetében (bár a civil szervezetekhez nem tartozik más). Az első főkomponens megegyezik azzal, ami a SZIN adatsorából alakult ki, azonban az alkotmánybíróság leválni látszik. A második-tól a hadsereg tart el, azonban az ügyészség és a jogrendszer ide kapcsolódott.

A változók csoportosulása mellett fontos megnéznünk azt is, hogy mekkora az egyes intézményekbe vetett bizalom. A bíróságokban, a civil szervezetekben, az ügyészségben, az alkotmánybíróságban és a jogrendszerben a többség pozitív irányba pontozta a bizalmat az utolsó mintában (3,3 fölötti átlag); a hadseregben és rendőrségben közepesen (3; 3,03); de az országgyűlésben, a politikai rendszerben, a köztársasági elnökben és kiváltképp a kormányban kritikusan alacsony a bizalom mértéke. (5. táblázat) A kormány esetében 68,3% maximum 3 pontot adott. A jogrendszerben többségében mégis bíznak.

5. sz. táblázat

<i>Mennyire bízik Ön a következőkben? (1-5 Likert skála, N=221)</i>		
	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>
[A politikai rendszerben]	1,90	1,015
[A jogrendszerben]	3,35	,930
[A rendőrségben]	3,03	1,015
[A hadseregben]	3,00	1,093
[Az ügyészségben]	3,40	,967
[A bíróságokban]	3,71	,903
[A kormányban]	1,81	1,073
[Az országgyűlésben]	2,15	1,050
[A köztársasági elnökben]	2,13	1,154
[Az alkotmánybíróságban]	3,38	1,152
[A civil szervezetekben]	3,50	,918
[Az egyházakban]	2,53	1,219
[A bankokban]	2,80	1,009

Összehasonlításképp a KSH 2013-ban, '15-ben, 2017-ben és '20-ban országos szinten megkérdezte, mennyire bíznak a válaszadók a politikai rendszerben, a jogrendszerben és a rendőrségben. Minden évben, függetlenül a válaszadók nemétől, iskolai végzettségétől, korától és családi állapotától a három felsorolt közül a politikai rendszerben bíztak a legkevésbé és a rendőrségben a legjobban. Az is elmondható azonban az adatok alapján, hogy mind a 3 intézmény esetében pozitív irányú volt a kapcsolat az anyagi helyzettel. Az alsó jövedelmi ötöd adott legalacsonyabb, a legfelsőbb ötöd pedig legmagasabb pontszámot minden évben. Ez a tendencia (bár nem ennyire markánsan), de az iskolai végzettséggel összefüggésben is megfigyelhető.³³

A KSH kutatói 1-10-es Likert skálát alkalmaztak, a 4 évben a politikai rendszerben való bizalom átlag értéke 4,1 és 4,7 között mozgott, a jogrendszeré 4,9 és 5,3 között, a rendőrségé pedig 5,7 és 6,1 között.³⁴

Látható tehát a két minta összehasonlításában, hogy az országos mintában a jogrendszerben kevésbé bíznak, mint a rendőrségben, a joghallgatóknál fordított a helyzet, de mind a két esetben a politikai rendszerben bíztak a legkevésbé. A SZIN mintája az országoshoz hasonlóan, a politikai rendszerbe vetett bizalom átlaga 1-5-ös Likert skálán 1,74, a jogrendszeré 2,79, a rendőrségé pedig 3,01.

³³ Bizalom nem, korcsoport, iskolai végzettség, családi állapot és jövedelmi ötöd szerint (5.1.1.15.) https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0015.html (online: 2023. június 05.)

³⁴ A lakosság jogrendszerbe vetett bizalma: <https://www.ksh.hu/sdg/2-8-sdg-16.html> (online: 2023. június 05.)

6. *Önreflexió és kritika*

Adódtak azonban olyan kérdések is, amelyek módszertani problémákat vetettek fel. Ezeket mutatjuk be a következőkben.

1. „A halálbüntetés végrehajtása olcsóbb, mint a szabadságvesztése” állítás megfogalmazására a „bűnös mítoszok” keretében feldolgozott probléma adta a kiindulópontot, amelynek lényege a halálbüntetés végrehajtásával záruló büntetőeljárások összköltségeinek összevetése volt a szabadságvesztés büntetéssel kapcsolatos hasonló költségekkel. Ugyanakkor a lekérdezés kapcsán a kérdezőbiztosok jelezték, hogy a megkérdezettek döntő többsége a hétköznapi felfogás szerinti konkrét kivégzési aktusra gondol, azaz számukra a kérdés nem fogja át a halálbüntetés végrehajtását megelőző eljárás egészét. Ez az észlelés jelentősen befolyásolja a kérdésre adott válaszok értékelését.

2. „A rendőrség fizikai erővel nem kényszerítheti ki az ujjnyomatok átadását” kérdés kapcsán az átadás kifejezést a megkérdezettek – a reakcióik és értelmező visszakérdezéseik alapján megállapíthatóan – nem abba az értelmezési tartományba helyezték el, mint amelyet a kérdőív szerkesztése során megcéloztunk. Az ujjnyomat átadása ugyanis megtörténhet a hétköznapi elnevezéssel jobban érthető ún. „rabosítás” során is (ilyenkor a hatóság egy konkrét büntetőeljárásban a gyanúsítottat érintően adatrögzítési és nyilvántartásba-vételi eljárást folytat le), illetve például a lefoglalt okoseszköz biztonsági zárolásának feloldásaként. A számunkra releváns ismeret a „bűnös mítoszok” tudáselemeit tekintve ez utóbbira vonatkozott, azonban a konkrét kérdés ezt a distinkciót nem tartalmazta, így a válaszok elemzése nem ad választ arra a kérdésre, hogy ismerik-e ezt a különbségtételt és az egyébként eltérő „helyes” választ sem.

3. „Véleményed szerint ki hozhat törvényt?” kérdés esetében, ahol több választ is bejelölhettek, láthatjuk, hogy a válaszadók nagy része szerint a kormány hozhat törvényt. Azonban azt nem tudhatjuk, hogy erre a tényezőre a válsághelyzeti kormányzás milyen mértékben van hatással, hisz a válaszadóink fiatalok, akik már a szocializációjuk egy részét ebben a helyzetben élték meg.

4. Az intézményi bizalom kérdésblokk esetében számolnunk kell annak a lehetőségével, hogy a köztársasági elnöki intézményt nem tudják, vagy sokkal kevésbé/kisebb arányban tudják elválasztani a köztársasági elnök személyétől, mint amennyire a többi intézmény esetében el tudnak vonatkoztatni a tisztviselőktől, hiszen itt a pozíciót mindig csak egy ember töltheti be. Ha hallgatunk erre az aggályunkra, akkor kérdéses, hogy összehasonlíthatjuk-e a többi intézmény megítélésének a változásával, hisz itt akkor lehet szó arról, hogy magát a személyt értékeli a válaszadók pontszámaikkal.

IV. Kérdőíves kutatás következtetése

Kutatásunk eredményeként egyértelműen leszögezhető, hogy a fiatalok jogi edukálása nélkülözhetetlen, hiszen a mindennapjaink szerves részét képező jogi normákkal sok esetben még a joghallgatók sincsenek tisztában. A „bűnös mítoszok” projekthez kapcsolódó 16 kérdés közül mindössze 7 olyan volt, aminél mindegyik almintá 90% fölött tudta helyesen a választ. A válaszadóink sem azzal, hogy ki hozhat törvényt, sem azzal, hogy a kormány melyik hatalmi ágat testesíti meg nem voltak tisztában. A hírfogyasztási szokásaik egyértelműen alátámasztják, hogy a tudás átadásának a megfelelő platformja az online tér, hisz 81,7; 97,3 és 96%-uk online hírportálokról tájékozódik leginkább. Az intézményi bizalom az általunk vizsgált csoportokban az országos reprezentatív mintákhoz hasonul ugyan, azonban az országos mintában a jogrendszerben kevésbé bíznak, mint a rendőrségben, a joghallgatóknál fordított a helyzet, de mind a két esetben a politikai rendszerben bíztak a legkevésbé.

V. Összefoglalás

A tanulmány egy friss hazai jogtudat kutatás előzményeit és eredményeit mutatja be. Az aktivista jogtudósi szerepfelfogást megvalósító tudományos ismeretterjesztő tevékenység („Bűnös mítoszok”) leírását követően a bűnözéssel, a bűncselekményekkel kapcsolatos jogtudat-releváns kérdések kiválasztásának módszertana kerül bemutatásra az előzménynek tekinthető (de más fókuszú) magyar jogtudat-kutatások legfőbb eredményeinek összefoglalásával.

A kérdőíves kutatás a szegedi zenei fesztiválra és a szegedi egyetemistákra fókuszál, és célunk volt a fiatalok jogtudatának vizsgálata empirikus alapon. Kérdéseink a „bűnös mítoszok” projekthez kapcsolódó jogi tudásra, a médiafogyasztás tudatosságára és az intézményi bizalom mértékére koncentráltak. Empirikus kutatásunk kérdőívfelvételre alapul, vizsgálatunk fiatalokra helyezett fókuszának legfőbb relevanciáját az adja, hogy a korábbi jogtudat kutatások vagy nem foglalkoztak a fiatalok jogtudatával, vagy a joghallgatókra fókuszáltak, akik már a pályaválasztásuk miatt involválódtak, továbbá tudatos az értékválasztásuk vagy az örökölt kulturális tőkájük determinálta nagyobb (feltételezésünk szerint) a középosztályi átlaghoz képest.

Az empirikus kutatás mintáit, almintáit, a kérdéseket, az adatok feldolgozásának módját bemutató részt követi az adatok elemzése, amelyet a jogi tudás, a médiafogyasztás és az intézményi bizalom kérdéscsoportok szerint tagoltunk.

Ezt követően a kérdőíves kutatás konkrét tapasztalatait, valamint az eredmények alapján megállapítottunk több kritikus pontot, amelyekhez módszertani önreflexiót is kapcsolunk. A tanulmány végén megfogalmaztuk a következtetéseinket.

KRISZTINA KARSAI – DÁVID MÁRKI – MELINDA ADRIENN PAIZS

RESEARCH ON LEGAL CONSCIOUSNESS AND "GUILTY MYTHS"

(Summary)

The paper presents the background and results of a recent research on legal consciousness in Hungary. Following the description of a scientific awareness-raising activity ("Guilty Myths") implemented by a law professor in her activist jurisprudential role, the methodology of selecting the legal issues relevant to crime and criminality is presented, with a summary of the main results of Hungarian literature on legal consciousness. The questionnaire-based empirical research focuses on the Szeged Music Festival (SZIN) and the University of Szeged students, and the aim was to investigate the legal awareness of young people on an empirical basis. Our questions focused on the legal knowledge related to the "Guilty myths" project, the awareness of media consumption and the degree of institutional trust. Our empirical research is based on a questionnaire survey, the main relevance of our study's focus on young people is that previous legal awareness research has either not addressed young people's legal awareness or focused on law students who are already involved because of their career choice, and are conscious of their value choices or have a determinately higher (we hypothesise) inherited cultural capital compared to the middle class average. This paper contains the description of the empirical research samples, sub-samples, questions and data processing methods is followed by the data analysis, which is structured according to the question categories of legal knowledge, media consumption and institutional trust. This is followed by the concrete experiences of the questionnaire survey. As a result of the research, the legal education of young people is essential and has to be inevitable, as in many cases even law students are not aware of the legal norms that are an integral part of our everyday lives. Out of the 16 questions related to the "Guilty Myths" project, only 7 were answered correctly by more than 90% of all subsamples. Respondents were neither aware of who can make laws nor of which branch of government the government embodies. Their news consumption habits clearly confirm that the online space is the appropriate platform for knowledge transfer, with 81.7%, 97.3% and 96% respectively of respondents getting most of their information from online news portals. Institutional trust in the groups we surveyed is similar to the national representative samples, but in the national sample, the legal system is trusted less than the police, the reverse is true for law students, but in both cases the political system is trusted the least.